

-
- 2** Toekomst in het Groot **2** DHO Jaarboekje is uit! **2** Nieuwsbrief Duurzame Leefomgeving **2** Communicatiestagiair bij DHO **2** Eerste aanspreekpunt voor informatie **3** Nederlandse aftrap van de DESD krijgt vorm door tekenen alliantie **4** Onderzoeksvoorstel: de bestaansredenen van universiteiten **5** Nieuw overheidsprogramma voor duurzame ontwikkeling ziet 2005 met vertrouwen tegemoet **6** Kruisbestuiving tussen opleidingen **7** Training jongeren buitenland **8** Het Nieuwe Consumeren **9** Club van 2000 biedt carrièremogelijkheden in IS en duurzame ontwikkeling **10** Samenwerking werkveld en onderwijs gaat hoopvol van start **11** Hé, waar ga jij heen? **12** Agenda

Nieuwsbrief

*over integratie van
duurzame ontwikkeling
in het hoger onderwijs*

1/2005

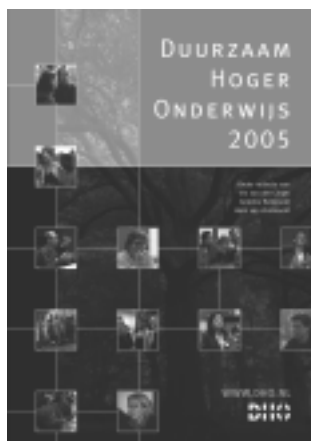
Korte aankondiging Toekomst in het Groot

Van 6 september 2005 tot en met 31 januari 2006 organiseert het Instituut voor Interdisciplinaire Studies (UvA) een collegecyclus 'Toekomst in het groot'. Vanuit interdisciplinair wetenschappelijk perspectief wordt gekeken

naar de verder gelegen toekomst, de 22e eeuw en daarna. Voor elk college wordt een gastdocent uitgenodigd. De coördinatie is in handen van prof. dr. Lucas Reijnders en prof. dr. Egbert Tellegen.

Voor meer informatie:
esthervandermeer@dho.nl
www.iis.uva.nl

Het DHO Jaarboekje 2005 is uit!

In dit boekje staan de activiteiten die DHO onderneemt om duurzame ontwikkeling in het onderwijs van hogescholen en universiteiten te integreren. U vindt er onder meer informatie over de organisatie DHO en haar verschillende werkgroepen en projecten. Wilt u het boekje bestellen stuur dan een e-mail naar info@dho.nl of bel 020-525 6237. DHO leden krijgen het boekje automatisch thuis gestuurd.

Nieuwsbrief Duurzame Leefomgeving van Saxion Hogescholen

Het lectoraat Duurzame Ontwikkeling van de Leefomgeving – Saxion Hogescholen stimuleert een integrale en toekomstgerichte aanpak van

leefomgevingvraagstukken. Via een nieuwsbrief houden ze u op de hoogte van projecten en activiteiten.

Voor meer achtergrondinformatie kunt u ons ook op internet bezoeken:
www.duurzameleefomgeving.nl

COMMUNICATIE-STAGIAIR BIJ DHO

Grote kans dat u de afgelopen maanden Roderick Holslag een keer aan de telefoon heeft gehad of een e-mail van hem heeft ontvangen. In november 2004 is Roderick begonnen als communicatiestagiair bij DHO. Roderick doet dit in het kader van zijn studie Communicatie aan de Hogeschool INHOLLAND in Diemen. Zijn werkzaamheden bij DHO zijn o.a. geweest: het bijhouden van de website en het inventariseren van onderwijsprojecten. Voor deze nieuwsbrief heeft hij over het nieuwe programma van LvDO en de Netwerklounge van de Club van 2000 geschreven. Op 15 april 2005 zal Roderick zijn stage voltooien.

EERSTE AANSPREEKPUNT VOOR INFORMATIE: ESTHER VAN DER MEER

In februari 2005 is Esther van der Meer begonnen als office manager voor DHO. Voor DHO is zij het eerste aanspreekpunt voor informatie. Zij heeft politicologie gestudeerd aan de Vrije Universiteit Amsterdam en is hiervoor vijf jaar werkzaam geweest als ambtelijk secretaris voor de Nederlandse Vereniging voor Maatschappij en Cultuurwetenschappen en SISWO / Social Policy Research.

DHO Nieuwsbrief

Kwartaalblad over de integratie van duurzame ontwikkeling in het hoger onderwijs. Uitgave van het landelijk netwerk DHO (Duurzaam Hoger Onderwijs).

Het doel van DHO is: integratie van duurzame ontwikkeling in het onderwijs van hogescholen en universiteiten. Alle afgestuurde dienen van het hoger onderwijs in Nederland dienen competenties te bezitten om vanuit hun eigen

discipline en samenhang met andere disciplines bij te dragen aan duurzame ontwikkeling.

In het netwerk zijn het HBO en het WO vertegenwoordigd, evenals bedrijven, NGO's, studenten(verenigingen) en ministeries.

DHO Nieuwsbrief wordt financieel mogelijk gemaakt door VROM.

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

HOOFDREDACTIE:

Iris van der Cingel

REDACTIE:

DHO

KOPIJ:

Kopij voor de volgende DHO Nieuwsbrief kunnen per mail: redactie@dho.nl aangeleverd worden. Lees meer over het aanleveren van kopij op www.dho.nl

VORMGEVING:

Trees Waarlé (Waarlé Grafische Vormgeving, Amsterdam)

DRUK

Paswerk Grafisch (Cruquius)

OPLAGE:

1200 stuks

REDACTIE-ADRES:

DHO Nieuwsbrief
Expertisecentrum Duurzame Ontwikkeling
Nieuwe Achtergracht 166
1018 WV Amsterdam
e: redactie@dho.nl
t: 020-525 6237
www.dho.nl

NEDERLANDSE AFTRAP VAN DE DESD KRIJGT VORM DOOR ONDERTEKENEN VAN ALLIANTIE

De 'Decade of Education for Sustainable Development' (DESD) vaag en niet concreet? In Nederland wordt de Decade of Education for Sustainable Development' (DESD), concreet ingevuld door samenwerking tussen verschillende partijen. Vijf april jl. werd een eerste belangrijke stap gezet door het ondertekenen van een alliantie in Den Haag.

Iris van der Cingel - DHO

Met het ondertekenen van deze alliantie zeggen partijen toe:

- bereid te zijn hun eigen activiteiten te plaatsen in het kader van de DESD
- bereid te zijn mee/samen te werken aan nieuwe activiteiten in het kader van de DESD
- aanwezig te zijn bij overleggen
- bereid zijn het logo van DESD bij activiteiten te gebruiken

Ondertekenaars waren: de NCDO (Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling), MVO Nederland, het Regional Centre of Expertise on Education for Sustainable Development (RCE), het Programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling (LvDO), de Nederlandse Unesco Commissie, Vereniging Educatie Nederland (VEN), DHO en de Nederlandse overheid.

Directeuren van een aantal van de bovenstaande partijen lichtten eerst het belang van de decade en hun rol daarbij toe, voordat overgegaan werd tot het sluiten van het bondgenootschap. "Hoe kan duurzame ontwikkeling van de politieke agenda verdwenen zijn, terwijl de samenleving een ander signaal geeft?", vroeg Henny Helmich, die tekende namens de NCDO, zich hardop af. Helmich kon vertellen dat 30 % van de samenleving zelfs 'actief' nadenkt over duurzame ontwikkeling. Ook sprak hij zijn verontrusting uit over het feit dat de 'captains of industry' en actieve politici hun geloofwaardigheid hebben verloren.

Johan Wempe (MVO Nederland) is van mening dat juist het ondernemerschap potentie biedt om duurzame ontwikkeling in de samenleving te brengen, maar

dat onderwijs daar een cruciale rol bij speelt. MVO Nederland is nog maar kort geleden opgezet vanuit het ministerie van Economische Zaken, maar nu al kon Wempe melden dat de werkwijze van MVO Nederland aansluit bij waar de decade voor staat; belang van onderwijs over duurzame ontwikkeling, samenwerking tussen bedrijven en onderwijs. En daarnaast ziet hij veel in een samenwerking met DHO. Volgens Wempe is het (de

infrastructuur van) het bedrijfsleven dat duurzame ontwikkeling commercieel mogelijk moet gaan maken.

Belang hoger onderwijs

Rietje van Dam (RCE), ziet een speciale rol voor het hoger onderwijs: "Het hoger onderwijs neemt een belangrijke positie aan in het geheel; het levert namelijk niet alleen de professionals van morgen, maar ook de docenten!" Verder is zij van

mening dat een goede koppeling nodig is tussen kennisontwikkeling en kennisverspreiding. Zij licht toe; het onderwijs moet inspringen op het feit dat mensen sneller ontwikkelen dan onderwijssystemen. Van Dam, licht toe: 'Het is misschien een makkelijke oneliner, maar we moeten niet opleiden voor de problemen van gisteren, maar voor de problemen van morgen.' Daarom moet gezocht worden naar nieuwe methoden, waarbij het netwerk DHO volgens haar een belangrijke rol speelt. Ook pleit zij voor meer ruimte voor ICT en onderwijsinnovatie; deze aspecten bieden namelijk kansen voor het inbrengen van een internationale dimensie aan een lokale leeromgeving.

Nederland doet mee!

André van de Zande (ministerie LNV) gaf namens de Nederlandse regering het startsein voor DESD in Nederland. Van de Zande maakte een groot gebaar naar het Programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling door dit als voorbeeld te

Lees verder op pagina 3 >>>

Nederlandse aftrap van de DESD krijgt vorm a,b,c: Ondertekenaars van de alliantie door vertegenwoordigers van de organisaties RCE, LvDO en VEN.

ONDERZOEKSVORSTEL: DE BESTAANSREDENEN VAN UNIVERSITEITEN

Arnold Fellendans

Begin januari van dit jaar heb ik bij de Wetenschappelijke Raad voor het Regeeringsbeleid (WRR) een voorstel ingediend om de bestaansredenen van universiteiten te onderzoeken. Een dergelijk onderzoek zou voortvloeien uit de algemene overtuiging van organisatiedeskundigen dat een organisatie altijd eerst haar bestaansredenen helder moet hebben, vóórdat zij een beleid wijzigt, een strategie vernieuwt, een reorganisatie gaat voorbereiden of welke andere diepgaande verandering dan ook aanpakt. Volgens mij geldt dat ook voor het hoger onderwijs vóór er een wijziging in de wet op het hoger onderwijs wordt voorbereid, zoals thans volop in gang is.

Op 7 maart jl. had ik een gesprek over mijn onderzoeksvoorstel met de voorzitter van de WRR, professor Van de Donk, en de directeur, de heer Hemerijck. Naast mijn onderzoeksvoorstel lag een

aanbeveling van de voorzitter van het VNO-NCW, de heer Schraven. Hij ondersteunt het voorstel en wijst op de haast die gewenst is nu de wet op het hoger onderwijs op de helling staat. De heer Schraven heeft zijn brief naar de VSNU gekopieerd.

De uitkomst van ons gesprek is dat professor Van de Donk de mening van de voorzitter van de Vereniging van Universiteiten, de heer d'Hondt, zal vragen.

Het onderzoeksvoorstel staat op de website van DHO. De kerngedachte is dat universiteiten het bestrijden van 'hokjesgeest', 'ivoren toren', 'groupt-hink', 'not invented here' en nog meer van dat soort geestvernauwende verschijnselen als hun voornaamste onderwerp voor hun 'licence to operate' kunnen kiezen. Dat zou het streven naar duurzame ontwikkeling in een geweldige stroomversnelling brengen en bovendien kunnen bijdragen om de economie van Europa op een gewenste manier te versterken. Universiteiten hoeven er al-

leen maar hun eigen 'wetenschapscode' een bredere toepassing voor te geven dan alleen voor het verrichten van wetenschappelijk onderzoek. De 'wetenschapscode' is sinds 1 januari van dit jaar van kracht en is het resultaat van samenwerking van de Nederlandse universiteiten.

Nederlandse aftrap van de DESD (vervolg)

De waslijn van initiatieven voor de DESD.

ke organisatie die mee wil doen en zich aan wil sluiten bij bovenstaande doelstellingen.

In Nederland wordt de uitvoering van de DESD gecoördineerd vanuit LvDO. LvDO voert dit uit door middel van ondersteuning en bevordering van de alliantie. Meer informatie of wilt u zich aansluiten bij de alliantie, neem contact op met Antoine Heideveld.

Antoine Heideveld
06 46 444 500
antoineheideveld@dho.nl
Meer info over de decade:
www.unesco.org/education/desd

▷▷▷ Vervolg van pagina 2

nemen van hoe overheden zouden kunnen samenwerken.

In het Programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling zijn alle overheden vertegenwoordigd. Van de Zande ziet de decade als extra stimulans om met leren over

duurzame ontwikkeling door te gaan.

De bijeenkomst werd afgesloten met een letterlijke waslijn van initiatieven: alle aanwezigen konden ideeën en bestaande initiatieven voor de DESD aan de waslijn ophangen. Tevens werden organisaties opgeroepen mee te doen aan de alliantie. De alliantie staat open voor el-

NIEUW OVERHEIDSPROGRAMMA VOOR DUURZAME ONTWIKKELING ZIET 2005 MET VERTROUWEN TEGEMOET

In de studentenprojecten waarbij DHO betrokken is zeggen de studenten de overheid vaak een zeer belangrijke rol toe in het bereiken van duurzame ontwikkeling.

Eind 2004 startte een nieuw programma van de overheid dat bij moet dragen aan duurzame ontwikkeling: het programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling (LvDO). Het programma beslaat een periode tot en met 2007. Pijler 1 'Lerende Individuen' van dit programma richt zich op het onderwijs in Nederland. DHO vroeg Ellen Leussink naar de doelen van het programma en wat er op het plan staat voor 2005.

Roderick Holslag - DHO

Ellen Leussink is één van de twee coördinatoren van Pijler 1. Pijler 1 richt zich op het formele onderwijs in Nederland. Het programma heeft als ondertitel: Van marge naar mainstream. Ellen licht deze ondertitel toe: 'Mainstream wordt in deze pijler gezien als de 'situatie waarin de onderwijsstructuur aan duurzame ontwikkeling werkt'. Dat wil zeggen dat er per onderwijssector organisaties worden gezocht die in hun reguliere werkzaamheden duurzame ontwikkeling expliciet meenemen in de activiteiten met hun doelgroepen'. Volgens Ellen is deze werkwijze vrij logisch. 'Wil je van marge (early adopters) naar mainstream (early majority), dan moet je een kloof overbruggen. Wij willen inspirerende ontwikkelingen en initiatieven verspreiden. Hiervoor dien je je te verdiepen in de doelgroep, in dit geval de onderwijsorganisaties. Zij zijn op zoek naar een stapsgewijze verbetering van aspecten van het onderwijs. De door ons voorgestane onderwijsvernieuwing moet naadloos aansluiten op de standaard. Zij kunnen die vertaalslag naar hun achterban als geen ander maken.' Belangrijk is in ieder geval met studenten en docenten zelf te werken en hen te betrekken bij projecten.

Eén van de doelen van LvDO is het opnemen van duurzame ontwikkeling in de lesmethode. 'Een doorgaande leerlijn moet garanderen dat uitstromende leerlingen daadwerkelijk beschikken over 'duurzame' competenties voor hun werkzame leven. Voor het hoger onderwijs is dit goed aan te pakken dankzij het netwerk van DHO. Voor het MBO wordt een

nieuw netwerk opgericht dat min of meer dezelfde strategie zal hanteren als dat van het hoger onderwijs. Verwacht wordt dat deze strategie namelijk ook voor het MBO zal werken.

Op de vraag of Ellen niet bang is dat een schooldirecteur de integratie van duurzame ontwikkeling geheel overlaat aan zijn docenten, waardoor deze anders verloopt dan was gepland, antwoordt zij dat de juiste aanpak per school en sector verschilt. 'Pakt een onderwijssector een verandering niet op, dan is zij daar nog niet aan toe of is de timing niet goed. En misschien dat de activiteiten van genoemde docenten uiteindelijk op die school wel een breekpunt kunnen zijn.'

Plannen en verwachtingen voor 2005 zijn het werken aan de inhoud (leerlijn en competenties) van duurzame ontwikkeling in alle sectoren van het onderwijs. Verder is er werk aan de winkel voor een verbreding van het maatschappelijke en institutionele (o.a. VSNU, HBO-raad, ouderverenigingen) draagvlak via de Adviesraad en media als www.kennisnet.nl en het opzetten en uitvoeren van communicatieactiviteiten over de werkwijze en plannen van Pijler 1 naar de externe partijen toe. Over de evaluatie van projecten en programma's is recentelijk een monitoring sessie gehouden. 'Ik denk dat we als programma afgerekend kunnen worden op de succesvolheid in het leggen van samenwerkingsverbanden tussen bijvoorbeeld bedrijven en scholen met duurzame ontwikkeling als onderwerp. In provincies en regio's zie je daar al inspirerende voorbeelden van met het MBO.'

VN Decade

De stuurgroep LvDO treedt op als facilitator voor de invulling van de Decade for Sustainable Development in Higher Education (DESD). En organiseert daarom op 5 april 2005 de nationale aftrap voor de VN Decade in Nederland. In de uitvoering van de Decade of Education for Sustainable Development kunnen de krachten van betrokken organisaties worden gebundeld in een alliantie. Op dit moment wordt hierover met een aantal partijen overleg gevoerd. Op 5 april zal de alliantie worden gepresenteerd en anderen zullen worden uitgenodigd om zich bij deze alliantie aan te sluiten.

Om ervaringen en resultaten van duurzaamheidsprojecten uit basis- en voortgezet onderwijs te delen heeft Pijler 1 contact met www.kennisnet.nl. Er wordt gekeken of dit ook voor het hoger- en beroepsonderwijs interessant is. De site van LvDO wordt de informatieleverancier voor de onderwijsorganisaties die in contact staan met de einddoelgroep. Helaas is op dit moment de site in onderhoud...

Voor informatie kunt u terecht op www.dho.nl of u kunt contact opnemen met Ellen Leussink via e-mailadres e.leussink@senternovem.nl of bel naar 030-239 3778.

KRUISBESTUIVING TUSSEN OPLEIDINGEN

Het onderzoek van René Koenen, technisch student van Avans Hogeschool, leverde meer inzicht op over de manier waarop het Midden- en Kleinbedrijf (MKB) van informatie voorzien wil worden over duurzaamheid. De samenwerking tussen vier studenten van de opleiding Informatiedienstverlening en management gaf de benodigde synergie.

Marga Jacobs - Avans Hogeschool

MKB en duurzaamheid

Duurzame innovatie van producten en diensten is voor MKB-ondernemers een belangrijke manier om de continuïteit van hun bedrijf te verzekeren. Voor die innovatie heeft de ondernemer informatie nodig, bijvoorbeeld over nieuwe materialen, machines of subsidiemogelijkheden. Koenen onderzocht in opdracht van het lectoraat Duurzame Bedrijfsvoering, op welke manier de MKB-ondernemer omgaat met informatie. Hij interviewde daarvoor ondernemers in Brabant en voerde een uitgebreide literatuurstudie uit. Centraal in zijn onderzoek staan MKB-bedrijven uit de metaal- en kunststofbranche. Deze MKB-ondernemers blijken de voorkeur te geven aan advies op maat. Vooral advies op maat met ruime aandacht voor de kosten en baten is favoriet. Ondernemers zijn ook geïnteresseerd in best practices: voorbeelden van geslaagde innovaties bij andere bedrijven. In tegenstelling tot de verwachtingen van enkele geïnterviewde experts vinden MKB-ondernemers workshops en presentaties de minst geliefde vorm van informatieoverdracht. De MKB-ondernemer blijkt regelmatig op in-

ternet te zoeken, maar vindt daar vaak niet wat hij zoekt. Uit het onderzoek van Koenen kwam naar voren dat de informatietoever naar het MKB beter kan verminderen dan vermeerderen en dat de toever beter gestructureerd moet worden.

Lang niet alle ondernemers weten wat duurzame bedrijfsvoering is. Eén ondernemer zag duurzaamheid als "Het zo lang mogelijk doorgaan met het bedrijf op deze manier". De afstudeerder ging vaak met de ondernemer in gesprek over het nut van duurzame bedrijfsvoering. Vanuit de doelstelling van het verduurzamen van het MKB is dit natuurlijk een goed bijeffect van het onderzoek. Het stelt echter wel eisen aan de interviewer.

Synergie

René Koenen bezat vanuit zijn vooropleiding, milieugerichte materiaaltechnologie, goede kennis van de technische aspecten van bedrijfsprocessen en de toepassingsmogelijkheden voor duurzame

Eén ondernemer zag duurzaamheid als "Het zo lang mogelijk doorgaan met het bedrijf op deze manier"

bedrijfsvoering. MKB-ondernemers willen het onderwerp duurzaamheid namelijk heel concreet bespreken. Het is dus van belang het MKB te benaderen met concrete voorbeelden van duurzaamheid in de betreffende bedrijfstak. Het helpt daarbij, ook onderzoekstechnisch, om een dergelijk onderzoek tot één bedrijfstak te beperken.

De technische vooropleiding had de student echter niet voorbereid op de valkuilen van het doen van onderzoek door middel van interviews. Op dit punt kwam de interdisciplinaire samenwerking met vier vierdejaarsstudenten van de oplei-

ding informatiedienstverlening en management (IDM) goed van pas. De IDM-studenten, van dezelfde hogeschool, moesten voor hun onderwijsmodule een onderzoek doen naar de informatiebehoefte van het MKB. Samen met de afstudeerder van Milieugerichte Materiaaltechnologie maakten zij het onderzoeksplan, voerden de interviews uit en maakten een eerste uitwerking.

De IDM-studenten beschikten over de kennis en adequate begeleiding om het onderzoeksplan te maken en de student van de opleiding Milieugerichte Materiaaltechnologie (MM) beschikte over de benodigde kennis over techniek en duurzaamheid. De MM-student leerde gaandeweg meer over het doen van onderzoek, de IDM-studenten verdiepten zich in duurzaamheid en het MKB. Een combinatie met veel synergie die zeker voor herhaling vatbaar is.

Het 'Onderzoek naar de informatiebehoefte en het informatiegebruik bij het MKB m.b.t. duurzame bedrijfsvoering' is te vinden op de website van het lectoraat www.duurzamebedrijfsvoering.nl > stages en afstuderen > René Koenen.

Het onderzoek vond plaats onder leiding van Marga Jacobs (jacobs.mhj@avans.nl) en vormt een onderdeel van het project innovatieve kennisdeling van het lectoraat Duurzame Bedrijfsvoering van Avans Hogeschool.

NIEUWE RUBRIEK: COLUMN ROOS WEMMENHOVE VANUIT MOZAMBIQUE

Na ruim vier jaar met veel enthousiasme voor het landelijk netwerk DHO gewerkt te hebben vertrekt Roos Wemmenhove in 2005 voor 2 jaar naar Mozambique. Roos zal zich daar als junior expert inzetten bij de implementatie van probleem-gestuurd onderwijs aan de Katholieke Universiteit in Nampula. Middels haar column zullen we haar ervaringen volgen...

TRAINING JONGEREN BUITENLAND

Studenten die zich goed willen voorbereiden op een tijdelijk verblijf in het buitenland, kunnen zich bij Oikos opgeven voor een trainingsprogramma van één of twee weekenden. De training is een goede aanvulling op de studie-inhoudelijke voorbereiding op een buitenlandverblijf.

Judith Grootsholten - Oikos

Een goede voorbereiding voor verblijf in het buitenland is van wezenlijk belang. Onderwijsinstellingen bieden studenten de mogelijkheid om zich voor te bereiden op studie-inhoudelijke zaken gedurende het buitenlandverblijf, maar het ontbreekt menig onderwijsinstelling aan capaciteit en/of middelen om studenten een bredere voorbereiding te bieden. Als studenten naar een niet-westers land afreizen, is een oriëntatie op bijvoorbeeld interculturele communicatie en op gezondheid zeer relevant. Daarnaast geeft een verkenning van eigen ideeën over ontwikkelingsvraagstukken en -samenwerking inzicht in waar jongeren

tenland (inclusief zij die de studie tijdelijk staken voor een buitenlandervaring), maar is vooral geschikt voor voorbereiding op een verblijf in een niet-westers land. Ook onderwijsinstellingen kunnen met Oikos afspraken maken voor training van studenten. Tijdens de training wordt stilgestaan bij thema's als interculturele communicatie, cultuurschok en participatieve methoden voor samenwerking ter plaatse. Ook gaat aandacht uit naar ontwikkelingssamenwerking en voorlichting in Nederland, bijvoorbeeld aan de eigen onderwijsinstelling. Praktische aspecten van vertrek en verblijf passeren eveneens de revue. Theorie

voor een training van twee weekenden bedragen €175,- per persoon. Duur en kosten voor een groepsgewijze training op instellingsniveau kunnen in overleg worden bepaald.

Genteresseerden kunnen voor meer informatie en opgave terecht bij Judith Grootsholten van Oikos. Er is een folder beschikbaar die studenten kan informeren over de mogelijkheden.

Stichting Oikos.

Telefoon:

030-2361500/271

e-mail:

j.grootsholten@stichtingoikos.nl

www.stichtingoikos.nl

zichzelf in een ontwikkelingsproces plaatsen. Dergelijke inzichten en vaardigheden zijn relevant om zich een weg te banen in het alledaagse leven ter plekke en voor de uitvoering en resultaten van studie-onderdelen.

Oikos biedt deze brede oriëntatie op een buitenlandverblijf middels een training van één of twee weekenden. De training staat open voor alle studenten die plannen hebben voor een verblijf in het bui-

wordt afgewisseld met praktische oefeningen en het leren van de ervaringen van anderen. Nadere afstemming over de precieze inhoud is uiteraard mogelijk.

Een training van twee aaneengesloten weekenden wordt twee keer per jaar verzorgd: kort voor de zomer en tegen het einde van het jaar (op voorwaarde van voldoende aanmeldingen), maar kan ook op verzoek op andere momenten worden gehouden. Deelnamekosten

Oikos

Oikos is een ontwikkelingsorganisatie, die zich tot doel stelt in Nederland verandering te initiëren en te stimuleren ten behoeve van een meer duurzame, participatieve en rechtvaardige ontwikkeling wereldwijd. Educatie en campagnes vormen één van de peilers van het werk van Oikos, naast onderzoek en lobby. Training en begeleiding van jongeren in het kader van een buitenlandverblijf is een belangrijke activiteit daarbinnen, als onderdeel van het jongerenuitwisselingsprogramma (oikosXchange) en verscheidene programma's die Oikos in samenwerking met andere organisaties uitvoert.

HET NIEUWE CONSUMEREN...

In de laatste 2 weken van november 2004 vond het symposium 'Het Nieuwe Consumeren' plaats. Het symposium werd georganiseerd door studentenorganisaties Osiris en het LHUMP. Voornamelijk door studenten is tijdens dit symposium aandacht besteed aan de dilemma's die de huidige Westerse consumptiemaatschappij met zich meebrengt. Doel van het symposium was om studenten bewust te maken van ons consumptiegedrag en na te denken over een ander, Nieuw Consumeren dat beter past bij een duurzaam voortbestaan. Met lezingen, workshops, films en debatten zijn de problemen in de huidige consumptie besproken en is gekeken hoe het in de toekomst ingevuld zou kunnen worden.

Gertjan de Werk en Daphne Geelen - Osiris

De mondiale voetafdruk van de gemiddelde Nederlander is ongeveer 3 keer groter dan de ecologisch verantwoorde waarde. Uit verschillende lezingen bleek dat een gebrek aan informatie maakt dat de voetafdruk zo groot is. Uit veel onderzoeken blijkt bijvoorbeeld dat de meeste Nederlanders zichzelf zeer milieubewust vindt, terwijl dit tegelijkertijd niet uit zijn gedrag blijkt, aldus Gert Spaargaren van de Wageningen Universiteit. De consument weet vaak niet wat de invloed is van zijn consumptiegedrag. En al zou hij willen kiezen, dan zijn er geen duurzame alternatieven. Of weet hij niet van het bestaan ervan.

Jan Schoormans van de TU Delft was niet optimistisch over de keuzebereidheid van de consument. Keuzeargumenten zijn vooral prijs en gemak. Daarnaast maakt de consument zijn keuze op basis van positieve emoties. De snelle stoere auto zal het dan winnen van een milieuvriendelijker, maar minder snel en stoer model.

Naast het niet kiezen voor duurzame goederen, lijkt de consument altijd weer meer te willen. Hij zit in een consumptiespiraal waarbij de standaard steeds hoger komt te liggen. Dit is volgens Marius de Geus (Universiteit Leiden) niet alleen een probleem voor de wereld, maar ook een probleem voor de consument zelf: door de jaren heen is hij verslaafd geraakt aan consumeren en denkt dat het hebben van materiële goederen bijdraagt aan zijn welzijn. Tijd om te genieten van al zijn verworvenheden neemt de consument echter niet.

Nieuw consumeren vraagt om gedragsverandering

Schoormans noemt de praktische mogelijkheden om gedragsverandering te bewerkstelligen: kennisverspreiding, economische maatregelen, betere producten en diensten. Met kennisverspreiding wordt bewustzijn gecreëerd bij de con-

sument over zijn consumptiegedrag. Economische maatregelen beïnvloeden de prijs van producten en daarmee één van de belangrijkste keuzeargumenten. Door producten en diensten te verbeteren hoeft de consument minder kritisch te zijn. Bij het ontwerp van het product zullen sociale- en milieukwesties geïntegreerd moeten worden.

De rol van consument, producent en overheid in het nieuwe consumeren

De drie belangrijkste spelers op de consumptiemarkt zijn de consument, de producent en de overheid. Vertegenwoordigers van deze spelers hebben hun visie gegeven op duurzaam consumeren en de rol die daarbij door de verschillende spelers gespeeld zou moeten worden. De sprekers waren: Peter Daub, voorzitter van de Vrije Consumentenvereniging, Chris Dutilh, coördinator veiligheid en milieu bij Unilever en Marij Philippens van de directie klimaatverandering van het ministerie van VROM. Uit hun voordrachten bleek dat niet duidelijk is aan te wijzen waar de verantwoordelijkheid ligt voor de invulling van het nieuwe consumeren, omdat het een samenspel is tussen de drie spelers. De grootste rollen krijgen de consument en de producent.

In tegenstelling tot Daub en Dutilh legt Philippens de verantwoordelijkheid voor duurzame consumptie bij de producent. Het ministerie van VROM stelt dat de consument de verantwoordelijkheid niet kan dragen en zorgeloos duurzaam moet kunnen consumeren. Alledrie de spelers lijken het eens te zijn over de belangrijke bijdrage die onafhankelijke organisaties aan zowel de kant van productie als consumptie kunnen leveren aan het Nieuwe Consumeren. De overheid heeft binnen duurzame consumptie een regulerende

en controlerende rol, maar ook een stimulerende. Zij vervult een voorbeeldfunctie en steunt maatschappelijke organisaties.

Toekomstbeelden

In een aantal workshops werden toekomstbeelden opgesteld voor Het Nieuwe Consumeren in het jaar 2030. Door middel van 'backcasting' werd bepaald wat voor stappen er door consument, producent, en overheid gezet moeten worden om die toekomst te verwezenlijken. Resultaat was een divers aantal beelden van duurzame consumptie over 25 jaar en veelbelovende trajecten voor de samenwerking tussen consumenten, bedrijven en overheid naar deze toekomst.

www.hetnieuweconsumeren.nl

Of mail naar

info@hetnieuweconsumeren.nl

of bel met Gertjan de Werk

(Osiris, 015-2787196)

CLUB VAN 2000 BIEDT CARRIÈREMOGELIJKHEDEN IN IS EN DUURZAME ONTWIKKELING

Op zondag 3 april vond voor de tweede keer de Netwerklounge van de Club van 2000 plaats. De Netwerklounge bood jongeren (waaronder studenten en netafgestudeerden) de mogelijkheid zich voor te bereiden op hun toekomstige carrière en hun visie op de thematiek te verbreden.

Roderick Holslag - DHO

De Club van 2000 is een netwerk van en voor jongeren tussen de 17 en 26 jaar, die interesse hebben voor internationale samenwerking (IS). Met behulp van de Club kunnen studenten actief bezig zijn

met internationale samenwerking in de vorm van (eigen) projecten, zich oriënteren op een toekomstige carrière en hun vaardigheden uitbreiden.

Om nog meer studenten de mogelijkheid te geven hun toekomst uit te stippelen, kunnen docenten folders bestellen bij Mirjam Wulff van de Club van 2000. Zodat zij op de hoogte gehouden kunnen worden over de club én de volgende netwerklounge.

De Netwerklounge is goed bezocht: rond de 350 jongeren aanwezig. Zij konden zich inschrijven voor workshops die ingingen op onderwerpen zoals fondsenwerving, presenteren en CV-building. Verder werden er talkshows gegeven.

Meer informatie: www.clubvan2000.nu
of bel Mirjam Wulff op nummer
020-566 8737

Duurzaam toerisme suf? De club van 2000 bewijst van niet!

De Club van 2000 zoekt deelnemers voor een duurzame jongerenreis naar Polen. De club organiseert van 28 mei tot en met 6 juni 2005 een duurzame jongerenreis naar het PAN Park Bieszczady in Polen. Alles zal in het teken van duurzaamheid staan en de club wil jou in de praktijk bewijzen dat duurzaam toerisme niet suf is!

Meer info www.clubvan2000.nl → projecten → overzicht projecten

bijeenkomsten

DHO nieuws

Vooraankondiging symposium “Lokale aanpak gebiedsgericht beleid”, dinsdag 24 mei

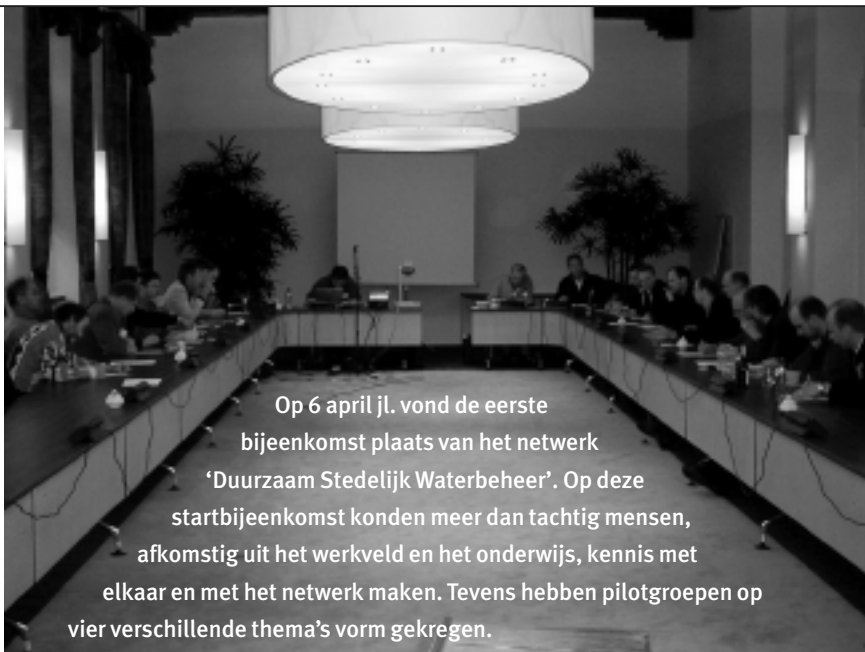
Op 24 mei organiseert het lectoraat 'Duurzame Ontwikkeling van de Leefomgeving' samen met de Tweedefase Opleiding Milieukunde (TOM) een symposium. Het symposium richt zich op de rol die gemeenten en waterschappen al dan niet in samenwerking met lokale initiatiefgroepen kunnen spelen binnen het regionaal gebiedsgerichte beleid. Na een aantal plenair pre-

sentaties, wordt in parallele workshops een groot aantal praktijkvoorbeelden behandeld. De aanvang van het symposium is om 10 uur. De prijs voor deelname bedraagt 95 euro. De definitieve aankondiging en uitnodiging ontvangt u binnenkort.

Meer informatie: [Goos Lier g.lier@saxion.nl](mailto:Goos.Lier@g.saxion.nl)

STARTBIJENKOMST DUURZAAM STEDELIJK WATERBEHEER GROOT SUCCES!

SAMENWERKING WERKVELD EN ONDERWIJS GAAT HOOPVOL VAN START

Op 6 april jl. vond de eerste bijeenkomst plaats van het netwerk 'Duurzaam Stedelijk Waterbeheer'. Op deze startbijeenkomst konden meer dan tachtig mensen, afkomstig uit het werkveld en het onderwijs, kennis met elkaar en met het netwerk maken. Tevens hebben pilotgroepen op vier verschillende thema's vorm gekregen.

**Duurzaam
Stedelijk
Waterbeheer**

De belangstelling voor de pilotgroepen was bijzonder groot.

Duurzame Ontwikkeling (LvDO), de Hogeschool Larenstein en het Van Hall Instituut. Financieel wordt het netwerk op dit moment mogelijk gemaakt door LvDO en de provincie Utrecht. DHO is betrokken als uitvoerende organisatie vanwege haar contacten met het onderwijs en ervaring met het opzetten van en samenwerking met netwerken.

Op 14 december 2005 zal een vervolgbijeenkomst plaatsvinden. Op deze dag zal terug gekeken worden op de eerste maanden van het bestaan van het netwerk en zullen verdere toekomstplannen gemaakt worden. Mocht u interesse hebben in deelname, dan kunt u contact opnemen met Bert Schutte (bertschutte@dho.nl / 058-284 6201) of Marc Mobach (marc.mobach@provincie-utrecht.nl / 030-258 3439). Mocht u meer informatie willen over het netwerk dan kunt u het algemene nummer van DHO bellen: 020-525 6237.

Iris van der Cingel - DHO

Doel van het netwerk is een actieve uitwisseling tussen onderwijs en het werkveld op het gebied van duurzaam stedelijk waterbeheer, door praktijkervaring en theorie te koppelen. Naast bijeenkomsten en pilotgroepen zal de net gelanceerde website van het netwerk, www.duurzaamstedelijkwaterbeheer.nl, hierbij een belangrijke rol spelen. De website zal zich vullen met steeds meer inspirerende onderwijsvoorbeelden en lespakketten, enz. De website biedt tevens mogelijkheden voor discussie op het forum. Op den duur is het de bedoeling dat de website ook plek biedt voor het zoeken naar stages op het gebied

van duurzaam stedelijk waterbeheer. Deelnemers van de dag konden een keuze maken om te participeren in één van de volgende pilotgroepen:

1. Cultuurhistorie en water
2. Omgaan met water in stedelijk gebied
3. Water in bedrijventerreinen
4. Optimalisatie van de afvalwaterketen

De pilots 'Leidsche Rijn' en 'Dotterlandschap' dienen op dit moment als aansprekende voorbeelden van wat een specifiek thema (pilot) aan zou kunnen bieden. Vanaf maandag 11 april zal een (foto)verslag van de startbijeenkomst te vinden zijn op de website van het netwerk. Ook de verslagen van de pilotgroepen komen daar op te staan.

Duurzaam Stedelijk Waterbeheer is een initiatief van de Provincie Utrecht, Programma Leren voor

De net gelanceerde website van het netwerk.

Aan het einde van de dag ging het netwerk symbolisch 'de lucht in': Marc Mobach (Provincie Utrecht) en Bert Schutte (DHO) in actie!

HÉ, WAAR GA JIJ HEEN?

DHO Nieuwsbrief volgt 2 studenten die voor het eerst een stage op het gebied van duurzame ontwikkeling doen in een ontwikkelingsland.

Iris van der Cingel - DHO

De redactie van DHO zal twee studenten volgen die meegaan met een Noord-Zuid project van DHO. Eén student zal de module in Ghana volgen, de tweede student zal het project in Brazilië afleggen. Beide projecten zijn transdisciplinair (multidisciplinaire studentengroepen i.s.m. 'partner' uit het werkveld) en intercultureel. Het project in Ghana gaat over duurzaam management van het tropisch regenwoud, in Brazilië worden de mogelijkheden van 'duurzame' exploitatie van natuurgebieden onderzocht. De projecten worden gecoördineerd vanuit het Expertisecentrum Duurzame Ontwikkeling van de Universiteit van Amsterdam.

Wie gaan we precies volgen?

Studente **Christa Bouwhuis** is 27 jaar oud en studeert Internationaal Management aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Haar motivatie om aan het Braziliaanse project mee te doen komt voort uit haar toenemende interesse in sociale en

"Brazilië zelf vind ik een ontzettend mooi land met een open, pure en aardig bevolking."

milieu gerelateerde doelen die óók met haar studie bereikt kunnen worden. "Ik zie dit project als een enorme uitdaging om mijn kennis en vaardigheden te verrijken... en ja als ik eerlijk ben trekt Brazilië me als land ook heel erg!" Student **Michel Lombaerts**, 23, studeert Biomedische wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam. Hij heeft zijn studierichting reeds bepaald door voor de maatschappelijke variant te kiezen. Michel hoopt met het Ghana project zijn 'cv te spekken' door praktisch bezig te zijn met zijn studie en zich te specialiseren als een meer sociale biomedische wetenschapper. Maar hij hoopt vooral dat het een onvergetelijke ervaring wordt!

CHRISTA BOUWHUIS

"Het lijkt me een enorme uitdaging voor het eerst samen te werken in een multi-

disciplinair samengestelde groep die ook nog eens bestaat uit mensen van een andere cultuur. En ik denk dat juist die culturele uitwisseling en jezelf openstellen voor een andere manier van problemen aanpakken, kan leiden tot verrassende oplossingen en alles omvatende aanbevelingen."

Verwachtingen

Christa wil zich specialiseren in het behoud van natuur en cultuur in samenwerking met de lokale bevolking. Ze ziet deze cursus als eerste goede stap in die richting. "Hoewel ik veel theoretische kennis heb opgedaan, heb ik tijdens mijn studie nooit de kans gehad praktische ervaring op te doen, terwijl ik dat juist zo belangrijk vindt".

Haar verwachtingen zijn op dit moment: "Brazilië zelf vind ik een ontzettend mooi land met een open, pure en aardig bevolking. Qua werk denk ik dat het even wennen zal zijn aan de minder luxueuze werkomstandigheden. Verder ben ik erg benieuwd hoe de opdracht zal verlopen gezien de onstabiele situatie op dit moment wat betreft het landbezit in de Braziliaanse Amazone". Natuurlijk verwacht ze dat samenwerking met mensen van een andere cultuur zal leiden tot wat problemen. "Ik zal daarom zo veel mogelijk rekening houden met verschil in waarden, normen en gedrag; zowel in samenwerking binnen het team, als met de lokale stakeholders. In het team zullen we tegen verschil in communicatie en samenwerking oplopen, goed dus om deze ervaring al op te doen!"

Wat hoop je te leren? "Ik wil graag meer leren over de (on)mogelijkheden van duurzame ontwikkeling voor mensen uit kleine gemeenschappen. Ik verwacht in

ieder geval dat we met de verschillende aanwezige disciplines (o.a. Internationale betrekkingen, Ontwikkelingsstudies en Internationaal management) zeker tot goede aanbevelingen kunnen komen. En dat mensen er zelf verder mee kunnen gaan als wij weer weg zijn."

MICHEL LOMBAERTS

"Ik verwacht niet dat het een makkelijke opdracht zal worden,"... Het verschil in cultuur, het ontbreken van constante Nederlandse begeleiding ter plekke en het opsporen en bezoeken van de juiste mensen in Ghana ziet hij als grootste uitdagingen,... "maar het zal zeker ook enorm leuk zijn!" Samenwerken en communiceren met een multidisciplinaire en interculturele groep ziet hij als een waardevolle ervaring en een goede voorbereiding op zijn latere baan.

Wat hoopt hij te bereiken in Ghana? "Ik hoop het, maar ik betwijfel of we echt

"Ik hoop het, maar ik betwijfel of we echt een verschil in handelen of denken ten aanzien van het tropisch regenwoud kunnen bereiken."

een verschil in handelen of denken ten aanzien van het tropisch regenwoud kunnen bereiken. De mensen werken daar al zo lang op hun manier... en wij zijn 'maar' studenten.... Maar we kunnen proberen ze bewust te maken van problemen en ze andere handelingsperspectieven bieden om dezelfde resultaten te behalen en de toekomstige generatie nog steeds wat aan het bos heeft".

AGENDA

27 april 2005 - Utrecht

WijDe Wereldmarkt
 Informatiemarkt over duurzame stages, afstudeerprojecten en uitwisselingen. Doelgroep: HBO en WO studenten en geïnteresseerden in duurzaamheid in het hoger onderwijs
 Tijdstip: 11.00 - 16.00 uur
 Meer info zie artikel pag.12

1 juni 2005 - Den Bosch

Werkconferentie Duurzaam MBO
 Doelgroep: CvB's, onderwijsontwikkelaars, docenten, kennisinstituten, BTG's e.d.
 Meer info:
www.duurzaammbonl

Eenjarige postdoctorale opleiding 'Cocreatie en Cocreatiewetenschappen van de stichting Milieubewustzijn'

Maak kennis met de eenjarige postdoctorale opleiding 'Cocreatie en Cocreatiewetenschappen 2005/2006' van de stichting Milieubewustzijn. Van september 2005 tot juli 2006, op dinsdagen. De 'verkenningstocht' is op 20-22 mei 2005.

Cocreatie betekent voor de stichting Milieubewustzijn: het medescheppen van nieuwe realiteiten, in relatie tot anderen en het andere, teneinde een bewuste evolutie van de samenleving te bewerkstelligen.

Centraal staat de volgende vraag: is er een wereld mogelijk die gebaseerd is op samenwerking en cocreatie, op duurzaamheid en op harmonie in mens, werk en milieu, op lokaal en globaal niveau voor nu en voor in de toekomst? Hoe kan de wetenschap(per) een eigentijdse bijdrage leveren om zo'n meer zelfbewuste wereld te versterken?

Informatie en organisatie: Milieubewustzijn, Centrum voor Cocreatie met haar instituut (International Institute for Inclusive Science) i.s.m. nationale en internationale universiteiten.

Voor contact, brochure, afspraak, opgave:
 035-6559359
postdoc@milieubewustzijn.nl
www.stim.nl

Ja, ik wil graag meer informatie over de integratie van duurzame ontwikkeling in het hoger onderwijs:

- Ik neem een gratis abonnement op de DHO Nieuwsbrief
- Ik abonneer mij op de elektronische mailinglijst over duurzaam hoger onderwijs

Naam.....

Adres.....

Postcode..... Plaats.....

Telefoonnummer.....

E-mail.....

Bon opsturen naar redactie-adres of inhoud emailen (zie colofon voor adres)

DE WIJDE WERELDMARKT Duurzame stages, afstudeerprojecten en uitwisselingen

Annemieke Vermeulen
 LHUMP

Op woensdag 27 april vindt voor de derde keer de WijDe Wereldmarkt plaats. Deze markt biedt studenten de mogelijkheid zich te informeren over duurzame stages, afstudeerprojecten en uitwisselingen. De WijDe Wereldmarkt wordt georganiseerd door het Landelijk Hogeschool en Universitair Milieu Platform (LHUMP). Het LHUMP is dé netwerkorganisatie van studenten die zich inzetten voor duurzame ontwikkeling.

Triple 'P'
 Op de WijDe Wereldmarkt presenteren zich ongeveer 30 organisaties. Studenten kunnen met medewerkers van de aanwezige organisaties praten over de duurzame (buitenlandse) stages, onderzoeks- of uitwisselingsmogelijkheden die deze organisaties hen bieden. Ook kunnen zij met studenten spreken die al aan een duurzaam project hebben deelgenomen om zo ervaringen uit de eerste hand te horen. Om studenten van zoveel mogelijk studierichtingen aan te spreken zal een breed scala aan organisaties aanwezig zijn. De WijDe Wereldmarkt richt zich ook expliciet op verschillende aspecten van duurzame ontwikkeling. Zowel de planet (natuur en milieu), people (soci-

aal-cultureel) als de profit (sociaal-economisch) 'p' zal op de markt vertegenwoordigd zijn.

Buitenland
 Wij willen graag laten zien dat er voor studenten tijdens hun buitenlandse stage, uitwisseling of afstudeerproject allerlei mogelijkheden op het gebied van duurzame ontwikkeling zijn. Daarnaast zal op de markt ook informatie te krijgen zijn over duurzaam reizen. Ook voor studenten geldt tenslotte dat de boog niet altijd gespannen kan staan.

Wie – wat – waar – wanneer?
 Wat: WijDe Wereldmarkt, informatiemarkt
 Wie: HBO en WO studenten en geïnteresseerden in duur-

zaamheid in het hoger onderwijs
 Datum: woensdag 27 april 2005
 Tijdstip: 11.00 tot 16.00 uur
 Plaats: Oudegracht 252, Utrecht
 Bereikbaarheid: 10 minuten lopen van Utrecht CS of bus 2/22 halte Catharijneconvent
 Kosten: geen

Voor meer informatie:
 e-mail: info@lhump.nl
 telefoon: 030-2231505
 contactpersoon:
 Annemieke Vermeulen
 website:
www.lhump.nl/proj-wijde-wereld.php